

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 4

*Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
Європейський вектор розвитку”,
м. Київ, МАУП, 23 травня 2012 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2013

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф. — заступник головного редактора

Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видав-
О-72 ничий дім “Персонал”, 2010 —

Вип. 4 : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: Європейський вектор розвитку”, м. Київ, МАУП, 23 трав. 2012 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. голов. ред.), Н. М. Чернуха (заст. голов. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — 2013. — 162 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: Європейський вектор розвитку”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

Н. Н. Юсеф

А. В. Мельніченко

*Ефективність молодіжної політики
та її стратегія у соціально-
економічному та політичному
розвитку України* 101

Н. В. Головач

*Аналіз галузевого стандарту
вищої освіти спеціальності
“Управління персоналом
та економіка праці”* 108

Д. Є. Денисенко

*Вища освіта в Іспанії: зарубіжний
досвід та особливості* 114

Т. О. Костюк

*Забезпечення права на освіту
для національних меншин,
що проживають на території
України* 117

Магеррамзаде Алібала

Саттар огли

*Основні засоби протистояння
фінансовій кризі на національному
і міжнародному рівні* 120

О. М. Масловська

*Роль інтернет-ресурсів
у навчанні студентів
в умовах Болонської системи* 127

І. М. Николин

*Вплив соціально-психологічних
параметрів професійної групи
на становлення особистості
в процесі професійного
навчання* 131

В. В. Баєв

*Формування професійних
компетенцій з менеджменту
якості при підготовці
менеджерів туристичної
індустрії* 137

Л. М. Берестецька

*Тренінгові технології
у бізнес-освіті* 142

Ю. К. Корсак

*Есхатологічний імператив
у модернізації освіти* 145

Павічевіч Крсто

*Особливості проектування
web-орієнтованих педагогічних
програмних засобів для підтримки
практичної діяльності студентів-
математиків* 152

Л. В. Старих

*Інтеграція української вищої освіти
у європейський та світовий
освітній простір* 157

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПРОТИСТОЯННЯ ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 4, 2013, 120–126

Фінансові кризи є складними подіями, що зумовлені багатьма причинами. Вони виявляються, перш за все, у девальвації національної валюти, у посиленні інфляції, у різкому падінні курсів цінних паперів, у скороченні їхньої емісії, у масовому вилученні внесків із комерційних банків, у значному скороченні обсягів кредитування, зростанні банкрутств господарських суб'єктів й фінансових установ, що їх обслуговують, у розладі платіжно-розрахункових систем.

Світовий економічний досвід накопичив багато підходів, програм і моделей виходу з економічної кризи. Аналізуючи різноманітні програми з протидії та виходу з криз слід зазначити деякі розбіжності, що пов'язані з такими чинниками:

а) першою є відмінність між системними детермінантами криз, що визначали виникнення, характер та особливості їх протікання в окремих країнах. Так, кризи у розвинутих країнах мали більш комплексний та глибинний характер та охоплювали банківський сектор, фондові й кредитні ринки. У зв'язку з цим спад виробництва та експорту у цих країнах

у цілому відбувався сильніше, ніж у країнах із ринком, що формується. Країни з фіксованими режимами валютного курсу вимушені були вдаватися до девальвації національної валюти унаслідок спекулятивних нападів. Експортоорієнтовані країни постраждали в основному внаслідок стрімкого падіння попиту на їх продукцію з боку іноземних споживачів. Гальмування темпів розвитку країн, що розвиваються, відбулось в основному завдяки різкому падінню зовнішнього фінансування розвитку тощо;

б) другою є розбіжність у масштабах державних програм порятунку фінансової системи й економіки. Такі розбіжності пояснюються наявністю ресурсів, що залежать від рівня розвитку країни, відкритості та слабкості фінансової системи й національної економіки у цілому;

в) третьою є наявність перешкод прийняттю ефективних антикризових програм і стратегій.

Проаналізувавши вітчизняну та світову літературу, можна назвати три основні поточні перешкоди, що зустрічаються як на національному,

так і на міжнародному рівнях: проблема узгодженого сприйняття, ідентифікація проблеми й бажання діяти. Узгоджене сприйняття проблеми у деяких країнах вимагає зміни парадигми в їхньому підході до державної економічної політики, що, як показує практика, є складним завданням. Як зазначав у одній із останніх робіт Дж. Айзенман: "...небажання багатьох країн знижувати рівень їх резервів збільшує можливість того, що вони нині менше постраждають від відомого "острахи плаваючого режиму валютного курсу", ніж від "острахи втрати міжнародних резервів", що може свідчити про зниження кредитоспроможності країни. Зниження цього занепокоєння, швидше за все, є головним завданням міжнародних фінансових організацій. За умови належної координації, ефекти конкурентної девальвації й конкурентного нагромадження резервів можуть бути мінімізовані, дозволяючи, тим самим, скоординованим заходам державної підтримки економіки пом'якшити тверду посадку світової економіки" [1].

Навіть в умовах узгодженого сприйняття проблеми наявні в арсеналі інструменти ідентифікації нагромадження фінансових негараздів є значною мірою неадекватними. Важливий висновок також полягає в тому, що для визначення проблем, навіть якщо ринок виглядає надто оптимістичним, не слід надмірно покладатися лише на ринкові індикатори. Так, наприклад, дослідник У. Уайт припускав, що стандартні макроекономічні заходи, які довели ефективність у минулому, будуть недостатніми для розв'язання про-

блеми швидко й остаточно. За таких обставин, скоріше всього, необхідно кардинально переоцінити існуючі регуляторні парадигми [2].

Серйозний виклик також являє собою й ідентифікація проблем, що загострюються, вони вимагають суттєвої зміни методологічних підходів. Ґрунтуючись на значних масивах даних і більш складних емпіричних методах, неможливо отримати попередження про увесь спектр загроз. У дійсності як існуючі дані, так і моделі, скоріше всього, мають занадто багато недоліків для того, щоб точно пояснити потенційно нелінійні результати. Принаймні, подібні емпіричні підходи мають бути доповнені аналізом, який значною мірою ґрунтується на інтерпретації історичних подій.

Слід зауважити, що однією з найбільших перешкод у справі створення макрофінансової системи стабільності є відсутність бажання діяти. Сучасна історія переповнена такими прикладами, коли проблеми були чітко визначено, існували адекватні інструменти, а дії фактично не вживались, доки країни не наражалися на кризу.

Перешкоди щодо здійснення активних дій мають іноді загальну природу, а іноді носять специфічний характер для різних систем ЦБ і регуляторних установ. До загальних проблем, що ускладнюють протидію виникненню "бульбашок", можна зарахувати звичайну бюрократичну інертність, а також енергійний опір значної кількості людей, що збагачуються внаслідок такого процесу. Крім того, імовірно, що такий опір не братиметься до уваги на почат-

кових стадіях процесу. Тоді особи, відповідальні за використання тих або інших інструментів, протидіяли їхньому застосуванню з метою уникнення відповідальності за спад, що настає згодом.

Що стосується регуляторних органів, то їхньому бажанню вживати які-небудь дії перешкоджає відсутність у них усвідомлення про макроекономічні наслідки при виникненні проблем у фінансовій системі. В умовах, коли стрімке зростання обсягів кредитування утворювало більш серйозні загрози корпоративному сектору й сектору домогосподарств, ніж безпосередньо фінансовим установам, бажання вживати які-небудь заходи зводилося нанівець.

Слід також зазначити, що більшість регуляторних установ у своєму арсеналі не мають інструментів, які можна було б використати в антициклічних цілях, а окремі установи — навіть протидіяли використанню наявних інструментів.

В умовах світових фінансових криз домінантою забезпечення національної фінансової стабільності окремої країни є впровадження превентивних заходів і своєрідних “вбудованих механізмів”, що поєднують регуляторні процедури та ринкові інструменти і запобігають переході системи в хиткий стан, а також забезпечують стійке функціонування інституційної структури в умовах негативного зовнішнього впливу.

Виходячи зі світового досвіду, можна зробити висновок про те, що система макрофінансової стабільності має оптимально поєднувати: *по-перше*, суворий макропруденційний нагляд та контроль за банківським

сектором на макрорівні, у тому числі за ризиками ліквідності, капіталізацією, наявністю проблемних активів, рівнем левериджу, рівнем зовнішньої заборгованості, процедурою надання рейтингів тощо; *по-друге*, валютну політику з такими складовими: оптимально гнучкий режим валютного курсу, ефективний валютний ринок і валютні інструменти, моніторинг валютного ризику, підтримка адекватного обсягу міжнародних резервів; *по-третє*, механізм управління фінансовими ринками, що передбачає запровадження податкових та інших інструментів регулювання руху іноземного спекулятивного капіталу та встановлення вимог щодо повного розкриття належної інформації суб'єктами ринку.

Сучасне світове макроекономічне потрясіння є глобальним за своєю природою, ця фінансова криза актуалізувала важливість дослідження інструментів, заходів та алгоритму їхнього застосування з метою виведення світової фінансової системи, як єдиного цілого, з кризового стану. Основна мета таких механізмів полягає у досягненні внутрішньої і зовнішньої рівноваги економіки.

Більшість дослідників основними принципами, на яких могла б ґрунтуватися система заходів протидії світовим фінансовим кризам, вважають:

1) *концентрацію пріоритетів на системних подіях*; зокрема, акцент необхідно робити на небезпеці, що асоціюється зі значною кількістю суб'єктів (як фізичних, так і юридичних осіб), котрі однаково піддаються потенційним загальним шокам. Вивчення ендегенних сил, дії яких потенційно мають нелінійний ре-

зультат, можна розглядати як таке формулювання проблеми, що значно розширило б межі наукових пріоритетів у цій сфері;

2) *приборкання нестабільності не можна розглядати як самоціль*, оскільки ринкова економіка потребує механізму, завдяки якому підтримуватиметься та забезпечуватиметься ефективність її функціонування. Зміни, що відбуваються в економічному середовищі, повинні мати як складовий елемент флуктуації у цінах на активи та адаптацію до цих змін інституціональних утворень;

3) *тіснішу співпрацю між центральним банком й іншими регуляторними органами* під час оцінки та у процесі запобігання нарощування системних ризиків;

4) *широке використання інструментів валютної й фінансової політики в антициклічних цілях*; макроруденційна політика (як інструмент контролю) має відігравати винятково важливу роль у протидії тенденціям циклічності у фінансовій системі.

У процесі пошуку правильних рішень подолання наслідків фінансової кризи необхідно уникнути двох звичних помилок, які виявились у процесі їхнього застосування під час попередніх світових криз.

Перша — реформи, які спрямовані на удосконалювання глобальної фінансової архітектури, можуть бути бажані у довготерміновому плані, проте неспроможні надати термінову допомогу країнам, що потерпають від кризи. Іноді можна навіть досягти зворотного ефекту, оскільки значний ступінь прозорості та зростання вимог можуть зменши-

ти надходження капіталу в короткотерміновому плані.

Друга — необхідно відмовитися від ринкового фундаменталізму в тому розумінні, що навіть якщо ринки стануть прозорішими та конкурентоспроможними й в остаточному підсумку — досконалішими, проблемами автоматично не розв'яжуться. Світова фінансова криза в сучасних умовах, як це вже зрозуміло, — не може бути приборкана винятково на основі застосування ринкового механізму.

Як свідчить світовий досвід, важливими заходами з підтримки стабільного функціонування фінансових систем в умовах кризи є націоналізація проблемних фінансових установ та виділення достатнього обсягу коштів на викуп проблемних активів банків й збільшення гарантій по депозитах.

Сьогодні є необхідними також дослідження ефективності запровадження оподатковування міжнародних операцій, упровадження прямого обмеження короткострокового закордонного банківського кредитування, розробки нормативів із регулювання відкриття фінансових ринків.

Крім того, слід пам'ятати, що зміцнення макроекономічної ситуації у країні дозволяє своєчасно погашати зовнішні боргові зобов'язання. Це, звичайно, призводить до зниження зовнішньої заборгованості або до стабілізації її розмірів. Відтак показники, що характеризують боргове навантаження (співвідношення зовнішнього боргу і платежів з його обслуговування до ВВП, до експорту тощо), помітно покращуються.

Безумовно, що кожна країна повинна вживати заходів відповідно зі своїми потребами, але будь-яке втручання держави повинне бути масованим. Спільним у наведених принципах є те, що всі вони передбачають розподіл ризиків, створення забезпечень для подальших змін в очікуваних втратах і капіталі.

Сьогодні, з огляду на початок кризи, можна з'ясувати, чи були достатніми і ефективними дії урядів і центральних банків у той час. Так, із метою нейтралізації негативних проявів кризових процесів на початкових етапах розгортання світової фінансової кризи національними урядами та ЦБ були зроблені перші кроки щодо виправлення ситуації. Банківським установам надавалася допомога, націлена на забезпечення їхньої ліквідності та для викупу проблемних активів.

Згодом поглиблення фінансової кризи, її поширення на нові, до цього стабільні фінансові ринки, а зрештою й на реально економіку, викликало необхідність застосування більших за обсягом та комплексних антикризових заходів. Звичайно, оскільки кризові процеси охоплювали країни несиметрично й з різною глибиною, реакція урядів та грошової влади була різною за пакетами інструментів, що використовувались.

У цьому сенсі представляється доцільним виокремити та більш детально розглянути антикризові програми, що приймалися урядами таких провідних країн, як США, Сполучене Королівство, Японія, ФРН та РФ, що мали суттєвий вплив на світову економіку в цілому.

Ще на початку 2008 р. Конгрес США санкціонував, а президент Дж. Буш підписав пакет заходів обсягом 168 млрд дол., спрямованих на стимулювання національної економіки, в якому передбачалося повернення громадянам частини виплачених податків. Передбачались податкові послаблення, спрямовані на стимулювання бізнесу. Відповідно до плану, кожна родина повинна була одержати чеки на суму від 300 до 1200 доларів залежно від числа домочадців та рівня доходів.

3 жовтня 2008 р. у відповідь на поширення кризи на банківський сектор у США було прийнято програму підтримки фінансового сектору TARP ("План Полсона"), що мала за мету відновлення довіри на фінансовому ринку, завдяки звільненню від проблемних активів, поновленню кредитування, стимулювання ринку цінних паперів, збільшення фінансування інвестицій бізнесу та видатків населення [3]. При цьому 700 млрд дол. передбачено було витратити для викупу інвестиційних облігацій, що втратили ліквідність.

Цікавим, на нашу думку, буде розгляд механізму реалізації програми, яка передбачала такі етапи дій:

- на попередньому етапі надавалось право міністру фінансів США використовувати бюджетні кошти на викуп у банків та фінансових компаній проблемних активів на суму 250 млрд дол.;
- на другому етапі для цих же цілей передбачалось надати Мініфіну, у разі потреби, за рішенням президента додаткові 100 млрд дол.;

- на третьому етапі передбачалася можливість виділення на підтримку фінансової системи додаткових 350 млрд дол. Для цього необхідно було одержати додаткову згоду з боку Конгресу США.

Із метою оздоровлення банківської системи ФРН у середині жовтня 2008 р. був прийнятий “Комплекс заходів з порятунку банківської системи країни”. Механізм реалізації передбачав збільшення вливання у німецькі банки до 500 млрд євро (680 млрд дол.), у т. ч. надання гарантій за позиками, які оцінювалися в 400 млрд євро, для того щоб допомогти відновити довіру на фінансових ринках. Ще 70 млрд було передбачено для рекапіталізації потерпілих від кризи фінансових установ та 30 млрд зарезервовані на випадок непередбачених погіршень. Так, з жовтня 2008 р. уряд ФРН видав банку Нуро Real Estate (HRE) державні гарантії на 112 млрд євро, однак це не призвело до стабілізації цього фінансового інституту, HRE опинився на межі банкрутства.

У квітні 2009 р. уряд ФРН розпочав процес націоналізації банку Нуро Real Estate. Для цього було прийнято закон, що передбачав примусову націоналізацію банків, що опинилися на межі банкрутства. Цей закон дозволяв уряду експропріацію акцій банку, якщо не вдавалось досягти обоюдної угоди з їхніми власниками; після проведення заходів із фінансового оздоровлення банку уряд зобов'язаний його приватизувати у найкоротші терміни.

Урядом Німеччини з метою підвищення внутрішнього попиту, збере-

ження робочих місць у січні 2009 р. був прийнятий “Пакет заходів із подолання кризових явищ в економіці” — на суму 62 млрд євро — за рахунок додаткових витрат і скорочення податків до кінця 2010 р. Акцент у ньому робився на інвестиційній діяльності держави, капіталовкладеннях в освіту, у розвиток інфраструктури на комунальному рівні. Значна частина пакету економічних стимулів спрямована на інвестиційні проекти: ремонт і модернізацію шкіл і вищих навчальних закладів, дитячих садків; будівництво автомобільних доріг та залізниць; розширення мережі швидкісного Інтернету; виділення 1,5 млрд євро на допомогу автомобільній промисловості; створення Німецького фонду обсягом в 100 млрд євро з метою надання підтримки реальним секторам економіки (надання гарантій по кредитах); зниження обсягу податків та соціальних відрахувань на суму 9 млрд євро і на 9 млрд євро — для компаній.

Перший етап урядової програми Японії “Розширений пакет термінових заходів” був прийнятий парламентом у редакції додаткового держбюджету на 2008 р., затвердженого 16 жовтня 2008 р. Загальна сума програми — 11,5 трлн єн. Передбачалось надання гарантій і позик при настанні неочікуваних ситуацій, а також на розвиток внутрішнього попиту [4]. З метою активізації та поліпшення діяльності японських підприємств на внутрішньому ринку, а також розвитку регіонів і підвищення соціального захисту населення урядом Японії затверджено додаткові заходи “з підтримки повсякденного життя людей” на суму 26,9 трлн єн.; 2 трлн

єн виділялось для надання фіксованих компенсаційних виплат домогосподарствам у вигляді матеріальної допомоги, ще 1 трлн — місцевій владі. Було передбачено зниження податків на суму 2 трлн єн, тимчасове скасування або зниження ставки ряду податків, придбання акцій проблемних банків, страхування позик малого бізнесу й ряд інших заходів, скорочення дорожніх податків.

План із фінансової підтримки ліквідності фінансових ринків Російської Федерації було прийнято у два етапи. 16 та 17 вересня 2008 р. Мінфін і Центробанк РФ виділили 475 та 350 млрд руб. відповідно з метою підтримки ліквідності на російському ринку. В рамках антикризових заходів уряд РФ виділив 60 млрд руб. на збільшення статутного капіталу Агенції з іпотечного житлового кредитування — щоб підтримати програми іпотечного кредитування.

У жовтні 2008 р. Держдума прийняла пакет законопроектів, який забезпечує більшу частину складового плану уряду Росії з подолання фінансової кризи. Обсяг російського плану складав близько 2,45 трлн руб. у 2008–2009 рр., або 5,5 % ВВП РФ. Пакет було орієнтовано на 5 секторів: корпоративний, банківська система в цілому, фондовий ринок, приватні вкладники банків, системоутворювальні банки.

У листопаді 2008 р. було прийнято План дій уряду, спрямований на оздоровлення ситуації у фінансовому секторі та окремих галузях економіки. План складався з 55 пунктів, передбачав прийняття ряду законопроектів, що стосуються вдосконалення інфраструктури фінансових

ринків і банківської системи, а також виділяв конкретні пріоритетні галузі економіки, яким була надана державна підтримка і складався із трьох блоків: 1) розвиток нормативно-правової бази по захисту законних інтересів інвесторів і кредиторів, що включають заходи щодо запобігання банкрутств підприємств; 2) підтримку підприємств окремих секторів економіки; 3) надання підтримки малому й середньому бізнесу.

Таким чином, вищезгадані програми світового досвіду щодо виходу з фінансової кризи є досить важливими для вітчизняної економіки, політики й економічної науки і дозволяють розробити власні заходи запобігання розповсюдженню та поглибленню фінансової кризи в Україні.

Література

- 1 *Aizenman Joshua*. On the Paradox of Prudential Regulations in the Globalized Economy; International Reserves and the Crisis: a Reassessment // NBER: Working Paper. — 2009. — № 14779, March. — 17 p.
- 2 *White W*. Are changes in financial structure extending safety nets? / W. White // BIS: Working Papers. — 2004. — № 145, January. — 41 p.
- 3 *TREAS. Gov*: Treasury Announces Tarp Capital Purchase Program Description. — 2008. — October 14. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.treas.gov/press/releases/hp1207.htm>
- 4 *Economic Countermeasures: A Three-stage Rocket*. [Електронний ресурс]. — 4 March 2009. — Р. 4 (4 p.) — Режим доступу: // http://www.kantei.go.jp/foreign/keizai/keizaitaisaku090304_e.pdf